

Felul în care trăim astăzi

Scris de Ninel Ganea

Joi, 19 Septembrie 2019 11:32

PENGUIN CLASSICS

ANTHONY TROLLOPE

The Way We Live Now

Lumea romanelor lui Anthony Trollope este în general populată de gentilemani cu moșii la țară, de episcopi și preoți blânzi, de femei care se străduiesc și de cele mai multe ori reușesc să fie virtuozitate, de tineri care încearcă să-și cucerească alesele inimii prin noblețea caracterului, etc. Lumina pătrunde într-o asemenea măsură în universul creat de scriitor încât până și celor mai rele dintre personajele sale, scriitorul le decelează calități prin care să-i mântuiască în ochii cititorului, fără să apeleze la explicații deterministe. Binele are o forță de atracție care îi mișcă pe mai toți oamenii iar cei puțini care, totuși, nu reușesc să o facă sunt în cele din urmă marginalizați și devin eșecuri din viața aceasta.

„Felul în care trăim astăzi”, unul dintre cele mai importante, și nu doar prin întindere, romane ale lui Trollope prezintă o cu totul altă lume. La data apariției, cititorii lui Trollope au fost surprinși și dezamăgiți, dar astăzi romanul se bucură de succes, ceea ce spune mai multe despre felul în care trăim și gândim noi astăzi decât despre calitățile literare, altfel incontestabile, ale volumului.

Felul în care trăim astăzi

Scris de Ninel Ganea

Joi, 19 Septembrie 2019 11:32

În acest roman, bonomia patriarhală a lordului de țară care trăiește în armonie și este un model pentru oamenii simpli apare mai degrabă ca o raritate, oricum pe cale de dispariție. În locul atmosferei bucolice suntem purtați într-o Londră agitată din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu indivizi obsedați de avere și de aparență. „Dacă un om lipsit de onestitate poate trăi într-un palat splendid cu tablouri pe pereți și nestemate în cufere, cu marmură și fildeș în colțuri, și care poate da cine epicureice și poate intra în Parlament și poate face afaceri de milioane, atunci lipsa de onestitate nu este respingătoare, iar un astfel de om, care trăiește în felul acesta, nu este un ticălos de cea mai joasă speță”, scria în autobiografia sa Trollope.

Proporția personajelor negative te copleșește și în cele mai multe instanțe nu există nimic care să le salveze. Parcă epoca aceea așezată și rânduită s-a evaporat dintr-odată iar în locul ei au apărut niște decerebrați obsedați de îmbogățire care mai păstrează, în cel mai bun caz, de cele mai multe ori nici atât, imaginea ștearsă a respectabilității. Oamenii se învârtălesc în patimile lor, se rănesc unii pe alții fără prea multe bătăi de cap și încearcă să supraviețuiască fizic, nu moral, renunțând la amintirea unor scrupule care le-ar putea zgândări cine știe cum conștiința.

S-a spus despre acest roman că reprezintă o critică a civilizației industriale, a oamenilor noi șamd. Ca orice scriere complexă există multe teme sub care ea poate fi subscrisă. „Felul în care trăim astăzi” surprinde ascensiunea unei noi culturi, a imaginii și a banilor, însoțită bineînțeles de eliminarea oricărei idei mai solide de construcție a caracterului și a relațiilor sociale bazate pe virtuți. Totul devine fațadă și marfă care poate fi cumpărată, în funcție de prețul cerut. „Iubirea este ca orice alt bun de lux. Nu ai niciun drept la ea dacă nu ți-o permiți”, afirmă Lady Carbury, o doamnă înzestrată cu veleități literare, despre care Trollope ne spune că „nu avea nicio dorință să scrie o carte bună, dar era îngrozitor de dornică să scrie o carte despre care criticii să spună că este bună”.

În această lume descentrată moral, până și bogăția devin un simulacru, o simplă imagine a ceva real, după cum se vede în povestea corporației feroviare care nu stăpâna de fapt nimic în afara unui nume, sau a jucătorilor de whist care tranzacționau hârtii despre care toți participanții știau că nu au nicio valoare.

Personajul central al romanului este Augustus Melmotte, un venetic apărut de niciunde, ajuns, datorită unei averi despre care nimeni nu știe exact cum a fost dobândită, un personaj relevant în viața politică și economică a Angliei, care, la un moment dat, organizează în propria-i casă o petrecere pentru împăratul Chinei. Bogăția sa, un castel de nisip ridicat pe fraude și înșelătorii, se prăbușește într-un final, dar morala poveștii este departe de a fi optimistă, câtă vreme toți gravitează fără niciun fel de probleme de conștiință în jurul său, majoritatea nefiind oricum mai isprăviți decât el, ci poate doar mai puțini abili.

Melmotte devine foarte reprezentativ cu precădere prin reacțiile pe care le stârnește deoarece ele dau seama de corupția extinsă a unei societăți în care un asemenea caracter se impune nu doar la nivel financiar, ci devine o figură „frecventabilă”. Lorzii îi caută compania și își trimit fetele să stea în casa lui, cele două partide vor să îi obțină candidatura și în cele din urmă, unul dintre ele, îl trimite în Parlament unde face o figură ridicolă, bisericile, catolică și protestantă, doresc să și-l apropie și nu au niciun fel de probleme cu activitățile sale șamd. În particular, episodul în care preotul catolic se convinge pe sine că Melmotte, în pofida tuturor dovezilor contrare și mai ales a mojiției de care dă dovadă în relația cu prelatul, rămâne credincios Romei, este savuros literar și intuitiv la nivel de confesional.

În toată această hipnoză colectivă un singur personaj, Roger Carbury, lordul de țară îndrăgostit fără speranță, reușește să-și păstreze capul pe umeri în privința lui Melmotte: „Un ratat! Desigur că este un ratat, fie bogat fie sărac. Un escroc vulgar și găunos de la început până la sfârșit, prea lipsit de importanță pentru ca noi doi să discutăm despre el, asta dacă poziția sa nu ar reprezenta un semn al decadenței vremurilor... Cei care ar trebui să dea exemplu se duc la mesele sale... Unde ajungem când un astfel de om este un invitat de seamă la mesele noastre?...Ce urmează ca o consecință firească? Oamenii se împacă ei înșiși cu pungășiile. Deși ei vor să fie onești, lipsa de onestitate nu mai este urâtă în ochii lor.” Vorbele acestea se fac, fără îndoială, ecoul gândurilor nutrite de Trollope, cel care, pe de altă parte, vâna și cina relaxat cu baronii Ferdinand de Rothschild și Meyer de Rothschild, două etaloane ale noilor vremuri, dar cu care scriitorul se întreține fără complexe.

Acuzele de antisemitism sau rasism sunt la îndemână și vin mănușă, dar ele nu țin cont nici de corpusul operei în care există suficiente personaje de origine evreiască onorabile, unul chiar în acest roman, nici de extracția necunoscută a lui Melmotte, nici de mesajul general al autorului, care nu pare în niciun moment preocupat să pună toate nenorocirile Angliei pe seama unei minorități etnice.

Acestea fiind spuse, triumful lui Melmotte nu reprezintă nicidecum o cauză, ci un simptom al unei societăți bolnave. Iar din acest punct de vedere, nu ar fi exclus ca Trollope să fi depășit parțial anumite idei care se simt din plin în celelalte romane, în „Doctorul Thorne” sau în seria „Palliser”, de exemplu, acolo unde două străine, cu un trecut neclar, dintre care una îmbogățită pe seama apei simple vândută ca panaceu, fac figură, în ochii scriitorului, de regine ale virtuții. Și acolo lumea bună se învârtă în jurul lor și încearcă să le câștige favorurile încântată de manierele, caracterul și, bineînțeles, de banii lor. În același timp, chiar și în „Felul în care trăim astăzi”, o americană cu o biografie îndoielnică câștigă, deși foarte parțial, admirația scriitorului, ceea ce poate sugera anumite limite filosofice oarecum firești în cazul lui Trollope.

Toate aceste personaje sunt teribil de implauzibile, oricât de tare ar încerca criticii să scoată din ele „gentlemanul perfect”. Ideea că oamenii pot deveni, în afara unor eforturi și încercări grele, altceva decât expresia propriilor obiceiuri și educații, pare să-l seducă pe Trollope, iar asta îl face în cazul de față neplăcut de modern, cu toate că în roman scriitorul afirmă prin intermediul unui personaj că „pentru a rămâne vertical este nevoie de multă muncă, într-un fel sau altul. Presupun că se trage de la căderea lui Adam.”

Poate și din acest motiv, și nu doar pentru că anticipează omul nou al zilelor noastre, Augustus Melmotte ne reține atenția, fiind o figură mult mai autentică și mai bine încheșată, chiar dacă previzibilă în dinamica viciilor sale.

Semnificativă, din perspectiva decăderii sociale, este ușurința cu care lumea întreagă, sau cea mai mare parte a ei, i se supune lui Melmotte doar pe baza reputației (imaginii) sale personale, a aroganței cu care îi tratează pe oameni, a felului în care știe să le vorbească, a modului în care reușește să le exploateze cele mai meschine patimi. Atracția sa are ceva aproape ocult, în măsura în care oamenii i se închină fără să îi conteste vreo clipă intențiile sau caracterul, mai ales în condițiile în care toate dovezile indicau ceva departe de onorabilitate. „Fără îndoială că aroganța va produce supunere; și există oameni care îi judecă pe alți oameni la prețul pe care aceștia îl pun pe ei înșiși”, comentează autorul pe marginea personajului său central. Melmotte nu distruge nicio cetate, deoarece nu este nimic de cucerit. Cetatea își secretă singură propriul virus distructiv iar Melmotte se întâmplă să fie cel mai iscusit într-o competiție a celor mai răi.

Dorința de înnavuțire reprezintă în roman principalul motor al dezintegrării umane. În tradiția ortodoxă ea este văzută de foarte multe ori drept „rădăcină a tuturor relelor”, cei stăpâniți de ea „ajungând să-și schimbe firea, pierzându-și chipul de om și devenind adevărați monștri” (Sf. Grigorie de Nyssa). Cu siguranță Trollope, familiarizat cel puțin cu numele Sf. Ioan Gură de Aur, ar fi subscris la aceste idei, dar e o întrebare deschisă în ce măsură era conștient de adâncimea acestei probleme.

„Felul în care trăim astăzi” nu surprinde ecloziunea unei noi civilizații ci apogeul, pentru el, a unei tendințe a oamenilor de a o rupe definitiv cu ordinea tradițională, nu pe baza unui plan revoluționar de a reface lumea pe baze utopice, ci din cauza celei mai banale patimi din bestiarul naturii umane. Trollope este pe bună dreptate stupefiat de ceea ce vede însă prăbușirea vechii ordini are rădăcini mai profunde care se leagă de ceea ce el descrie în alte scrieri în termeni neutri dacă nu laudativi. Mai toate personajele din romanele sale roz se căsătoresc având cel puțin un ochi îndreptat spre condiția materială, iar fericirea domestică este legată aproape inextricabil de o prosperitate care merge cu mult dincolo de o suficiență îndestulătoare, chiar dacă ele nu pun pe primele locuri înnavuțirea. Tranziția de la interese pecuniare mai mult sau mai puțin sănătoase la hipertrofia lor maladivă rămâne greu prins cu

Felul în care trăim astăzi

Scris de Ninel Ganea

Joi, 19 Septembrie 2019 11:32

exactitate, dar după cum ne învață Părinții filocalici există aproape întotdeauna o legătură între orientarea exclusivă pe această lume și degenerescența care îi survine. Civilizațiile, ca și omul civilizat (virtuos), apar atunci când oamenii se uită în primul rând la Dumnezeu, nu la condițiile materiale. Prin revers, ele se pierd atunci când oamenii încep să fie preocupați în primul rând de amenajarea lumii de aici.

Nu ar trebui să îi facem autorului mai multe critici decât este cazul, în condițiile în care noi înșine suntem mult mai puțini atenți la acest neajuns. „Felul în care trăim astăzi” a fost considerat la vremea sa un roman satiric, caricatural pe alocuri și tocmai din aceste motive lipsit de priză la public, însă pentru noi nu există nimic stupefiant sau ieșit din comun. Ba dimpotrivă, vedem oamenii care și-au menținut ici colo eticheta deși probabil nimic mai mult. Între timp, ne-am familiarizat cu scandalurile financiare, cu ideea că orice părinte responsabil trebuie să își dorească pentru copilul său o situație financiară cât mai bună cu putință, cu legitimitatea dorinței de câștiguri substanțiale, cu ideea că imaginea este omul.

Probabil că dacă ar fi trăit astăzi, Trollope ar fi fost și mai șocat și scârbit de involuția socială. E firesc. Ceea ce ni se pare a fi limita de jos a prăbușirii civilizației ajunge să fie de cele mai multe ori doar un prag de unde ne afundăm și mai tare în sălbăticie.